

ОРСКАТА ТРАДИЦИЈА И МЛАДИТЕ ВО СОВРЕМЕН КОНТЕКСТ (АНАЛИЗА НА ИЗБРАНИ ПРИМЕРИ ОД МАТУРСКИ ПРОСЛАВИ ВО МАКЕДОНИЈА)

Стојанче Костов

Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје

Датум на прием: 31.1.2025

Апстракт: Во изминатите неколку години, на социјалните мрежи, доста популарни или „вирални“ се видеозаписите од прославите на кои младите гордо ги играат некои од познатите македонски народни ора. Изведбата на ората на овие прослави од страна на матурантите е навистина интересен феномен, кој заслужува соодветно внимание и анализа. Во трудот, најмногу ќе се посвети внимание на: просторот и местото за играње во современ контекст, стилските карактеристики, репертоарот, изведбата, инструменталната придружба на ората и социјалниот контекст при изведбата на ората.

Клучни зборови: народни ора, матуранти, современ контекст, прослави, орска традиција

Вовед

На почетокот, пред анализата на конкретната тема, накратко треба да се посвети внимание на поимот *традиција*. Поимот *традиција*, потекнува (од латинскиот јазик – *traditio* = *пренесување*, а се подразбира процесот на пренесување, односно низа алки, кои го поврзуваат минатото и сегашноста, но и она што „веќе е пренесено“ (*traditum*). Со други зборови значи ‘културно богатство што го наследила некоја заедница’ (Logan 2007: 38). Ако го прифатиме овој став на Лоран, во тој случај традицијата ја сметаме за култура, која сме ја наследиле од нашите предци.

Орската традиција во Македонија, во својот развој, до денешен ден претрпела многу промени, чие точно време не може да го одредиме, но можеме да зборуваме за некои нови изразени појави, кои се случуваат во современото општествено живеење. За овие појави пишувал и Михаило Димоски, во седумдесеттите години на XX век, кој истакнува дека тие појави не се исти и во иста форма насекаде, бидејќи се развиле во различни културни и социоекономски услови (Димоски 1976: 117). Ако во седумдесеттите години на минатиот век веќе се чувствувале иновативните појави во орска традиција, постепено то гаснување на соборите, менувањето во стилот и начинот на играњето, прифаќањето на современиот начин на живот во тоа време, тогаш во денешно време, во третата деценија на XXI век, може да се каже дека орска традиција е драстично променета, но никако не смее да се каже дека е целосно исчезната. Напротив, токму темата која

е предмет на овој труд, докажува дека сè уште има траги од орската традиција и се негува и во денешното современо живеење, а најзначајните аспекти ќе ги објасниме подолу во текстот.

Современ контекст на македонската орска традиција кај младите на матурските прослави

За да се разбере современиот контекст на орската традиција кај младите на матурските прослави, треба да се земат предвид ората и соборите во минатото и да се направи соодветна компарација. Ората и соборите во минатото претставувале многу повеќе од само моменти на разонода и забава за поединецот и за групата, во една рурална средина. Како што истакнува Димоски, тие претставувале јавна трибина, селективно и воспитно-образовно спротивставување на современото урбанизирано општество (Димоски 1974: 14). Всушност, на соборот се гледало како на голем настан, кој бил од голема важност за социјалниот живот на луѓето, особено кога станува збор за некој голем верски празник. За таа пригода, особено жените, се облекувале во најубава облека која била изработена за тој ден, но и сите други (независно дали е постар или е помлад член на заедницата) се труделе да бидат забележани и да го привлечат општото внимание на присутните.

Кога зборуваме за современ контекст за орската традиција кај младите особено е важно да се посвети внимание и на изведбата. Изведбата може да се разбере како обединувачка нишка, која истовремено ги обединува обележаните естетски жанрови и другите сфери на вербалното однесување во општа и обединета концепција на вербалната уметност, како начин на говорење (Симс и Стивенс 2010: 136). Таа ја пренесува уметничката димензија и се смета за нешто поинакво од секојдневниот вообичаен говор или однесување, како што се, во случајов, ората. Комуницирањето на луѓето во границите на специфични ситуации и услови може да се претстави токму преку ората и соборите, каде што се изведуваат.

Во поширока смисла на контекстот на изведбата спаѓаат и работите поврзани со групата, со заедницата и со културата во која се одвива комуникацискиот израз. Според Симс и Стивенс, етничкото потекло, примањето на верата, професијата, регионалните врски и културата претставуваат социјални аспекти на изведувачите, на публиката и на средината, кои влијаат врз настанот што се одвива во текот на изведбата. Сите овие социјални компоненти влијаат на начинот на кој се одвива интеракцијата и можат да ги отсликуваат претпоставените улоги или очекувања во групата или во заедницата. На сите изведби им е својствена реалноста дека односот меѓу слушателите и изведувачите може да ги отслика долготрајните општествено-дефинирани улоги или очекувања, кои влијаат врз изведбата и врз нејзината интерпретација (Симс и Стивенс 2010: 142).

Изразената активност, која всушност претставува изведба, во поглед на орската традиција, можеме да ја анализираме најдобро токму преку современите матурски прослави, кои претставуваат еден вид собор, каде што има изведувачи и публика, односно играорци, кои ги изведуваат ората и сите останати, кои учествуваат како гледачи.

Во понатамошниот дел од текстот ќе се осврнеме на орската традиција кај младите преку матурските прослави во Делчево и во Ресен. Истражувањето е вршено со помош на социјалните медиуми и од видеоплатформите Facebook и YouTube. Причината поради која се одлучивме за овие две видеоснимки, иако има голем број видеозаписи од матурски прослави на двете споменати социјални мрежи, е поради бројот на прегледи: кај првата има голем број прегледи, вкупно 1,5 милиони, а кај другата – мал број, односно 10 илјади прегледи.¹ Првата видеоснимка е насловена „Матурантско ‘Малешевско оро’ во изведба на делчевските матуранти“ на социјалната мрежа Facebook, а втората видеоснимка е со наслов „Матуранти 2024 – СОУ „Цар Самоил“ – Ресен, Македонија“ поставена на YouTube.

„Матурантско ‘Малешевско оро’ во изведба на делчевските матуранти“ е првата видеоснимка, која ќе биде предмет на анализа. Ќе започнеме со местото, односно со просторот за игра. Во минатото тоа бил широк простор надвор од селото, на некоја ливада или на сретсело, а во конкретниов случај, просторот е на игралиштето во дворот на училиштето. Имало случаи и во минатото, особено во поголемите села, кои имале училиште, да се игра во дворот на училиштето, што значи дека ако се направи паралела за просторот за игра во минатото и денес, може да се каже дека нема некоја голема разлика. Широкиот простор во која било рурална средина во минатото бил наменет за собори, за прослави на локалната заедница, а денес, во конкретниов случај, игралиштето примарно е наменето за спортски натпревари, а потоа како простор за прослави, како што е матурската прослава на младите, на учениците од Делчево.

Прилика за играњето е матурирањето. Ако се преведе од латински *mātūrus*, значи зрелост, созревање, што пак означува еден чин на иницијација, односно преминување од еден социјален статус во друг, од статус на момче во статус на млад маж, од статус на девојка во статус на млада жена. Треба да се разбере дека овој чин на преминување од еден социјален статус во друг не е поврзан со орската традиција или со одигрување на некое обредно оро, кое го означува

¹ Бројот на прегледи на двете видео е евидентиран во моментот на пишување на овој труд. Видеозаписот „Матурантско ‘Малешевско оро’ во изведба на делчевските матуранти“ може да се проследи на линкот: <https://is.gd/kKe67Q>. Видеозаписот „Матуранти 2024 – СОУ „Цар Самоил“ – Ресен, Македонија“ може да се проследи на линкот: <https://is.gd/qHAEbN>.

матурирањето. Во овој случај орото *Малешевка*, кое се игра, е од забавен карактер.

Инструменталната придружба е со блех-оркестар (составен од: саксофон, труба, туба и тапан), кој е поставен во средината на кругот и по потреба се движи накај ороводецот. Блех-оркестрите претставуваат своевиден феномен кога станува збор за матурските прослави во денешно време, па и од пред дваесетина години. Зошто феномен? Ако се следи поголемиот дел од матурските прослави низ Македонија, може да се увиди дека во поголем број од случаите трубачите или блех-оркестрите (настрана од официјалната прослава на матура во ресторан или во хотел), претставуваат заштитен знак на заокружување на матурската прослава. Ваквите оркестри најчесто ги најмуваат самите матуранти, а според досегашните искуства, познато е дека тие свират во краток временски период од половина до еден час. Овде ќе споменеме дека во текот на играњето на орото, не е исклучена можноста и за давање бакшиш на музичарите, односно интеракцијата меѓу ороводецот и свирачите. Оваа интеракција на првиот на орото, најдобриот игроорец, со свирачите, постоела во минатото, а можеме да кажеме дека според многубројните искуства од: свадбените прослави, матурските прослави, соборите за празници и други видови прослави, каде што се изведуваат ора и свират оркестри, постои и денес.

Составот на игроорци е мешовит. Играат момчиња и девојчиња, при што слободно се држат за рака. Држењето за рака меѓу мажи и жени одамна не е забрането. Според записите на Димоски, по завршувањето на Втората светска војна, мажите и жените, особено во источните предели на Македонија, почнуваат да се мешаат. Тој забележува: „Денеска, со исклучок на некои обредни ороводни песни (лазарските, велигденските, ѓурѓовденските) што ги изведуваат жените, како и ората галичкото ‘Тешкото’, ‘Машкото’ од Воденско, ‘Комитското’, русалиските игри и др., кои ги изведуваат мажите, ората се играат помешано“ (Димоски 1976: 117). Таков е случајот и кај матурантите. Нема забрани. Држењето за рака е слободно и без ограничувања.

Формата на орото започнува во круг, а во даден момент се случува змијовидна форма, која во минатото била доста застапена, особено во источните предели на Македонија. Освен матурантите, во орото се приклучуваат и некои други луѓе, кои сакаат да бидат дел од орото (можеби станува збор за професори и вработени во училиштето). Оние, пак, што се помалку вешти, гледаат отстрана или се седнати на трибините покрај игралиштето. Слично како во минатото, постарите, и оние што не биле многу надарени за оро, своето присуство најчесто го користеле за забава и за социјален живот, преку коментирање на сè што се случувало на орото и надвор од него или, како што се вели во записите на Павловиќ: *...а сѝарци си сеир чинейѝ* (Павловиќ 1928: 329). Оние што не играат, ја имаат улогата на публика, која ги следи

изведувачите, односно игроорците и им дава критики или пофалби за нивната изведба. Во овој контекст ќе искористиме еден цитат од Ефтим Мановски-Мано, кој вели: „Народот ногу беше тогај за на оро мерак и старо и младо кога излизаа, тогај можеше и Берово да запалиш... дојде ли време за собор, сите излезат, некој да игра, некој да гледа“ (Каличанин 1996: 61). Очигледно е дека народот и денес е *мерак за на оро*, како што вели Мано, особено оние што се поталентирани и вешти во играњето.

Изведбата на *Малешевско оро* или *Малешевка*², како што уште и се нарекува, за младите претставува гордост да се изигра, поради тоа што е автохтоно, локално и општопознато за младата популација како и за постарите од околината на Делчево, за целиот Пијанечки Регион, но и низ Малешевијата. Младите, ова оро го имаат наследено од нивните родители, баби и дедовци, но исто така го научиле и во културно-уметничките друштва, кои функционираат и се активни во Делчево. Тоа покажува дека младите луѓе чувствуваат потреба не само да се веселат на денот на нивната матурска забава, со нови жанрови на музика, кои се актуелни кај младите, туку и да ја сочуваат традицијата, односно, во случајов, орската, преку изведбата на *Малешевката*. Радува фактот што сите оние што го изведуваат орот, играат навистина вешто, со динамични движења, потскоци, доскоци и тричекори, односно играат сложен игроорен образец, а се знае дека Малешевката е оро кое им припаѓа на ората кои имаат сложена структура на игроорниот образец и бараат поголема вештина, талентираност за игра и поголема физичка издржливост.

На втората видеоснимка со наслов „Матуранти 2024 – СОУ „Цар Самоил“ – Ресен, Македонија“ матурантите го играат орот *Леснојто* или попознато како *Правојто*. Местото каде што се случува настанот, е централниот градски плоштад, пред општинската зграда. Како и во претходниот случај, станува збор за поширок отворен простор, но во самиот центар на градот, каде што може да се соберат голем број луѓе. Приликата за игра е иста, односно матурирањето, преминувањето од еден социјален статус во друг.

Во поглед, пак, на инструменталната придружба, за разлика од претходниот случај, овде има оркестар, кој е составен од индустриски

² Орот *Малешевка* потекнува од Малешево (Малешевија), предел што му припаѓа на Источното игроорно подрачје на Македонија. Според достапните литературни извори и според теренските истражувања, орот е широко распространето во повеќе предели од Источното игроорно подрачје на Македонија. Се игра со изразени потскоци и тричекори, а го играат мажи и жени, што значи дека составот на игроорците е мешовит. Држењето во минатото било за појас, но се сретнувало и држење за рака. Орот се играло во круг со придружба на две зурли и тапан, додека метроритмичката структура е 4/4.

инструменти, како што се: синтисајзер, хармоника, тапани (бубњеви), саксофон, бас-гитара, а исто така, во оркестарот има и пејач. Значајно е да се забележи дека оркестарот е поставен на посебен дел предвиден за него, приклучен на озвучување, надвор од кругот или, во позиција којашто најчесто се практикува на свадбените веселби во денешно време.

Составот на игроорците, како и во првиот случај, е мешовит, односно играат момчиња и девојчиња. Држењето е за раце, но поради тоа што го играат *Лесношо*, рацете се полусвиени во лактите, а не се пуштени слободно долу. Ваквиот начин за држење на рацете е типичен за *Лесношо*, односно за *Правошо оро*. Според истражувањата за архетиповите на ората на балканските простори, *Лесношо оро*, со структура на игроорен образец две стапки во десно и една во лево, претставува едно од најархаичните типови ора, кое опстојувало во минатото, а жилаво опстојува и денес. Самиот назив на орото ни укажува на тоа дека се игра лесно, без многу напрегање, без некоја особена виртуозност, без балансирања, потскоци и други комплексни елементи. Орото било општо прифатливо и секој можел да го игра затоа што секој можел да го научи, па дури и оние што не биле многу талентирани за игра. Овој тип е застапен насекаде низ Македонија и се сретнува под најразлични називи, а најпопуларен назив е *Правошо* со 7/8-такт (3+2+2), кој е карактеристичен за македонското поднебје (Костов 2019: 221). Во 7/8-такт се игра и на конкретниот видеозапис, кој е предмет на анализа.

Значајно е да се забележи дека *Лесношо*, во минатото, се среќавало со повеќе називи и егзистирало речиси во сите игроорни подрачја на Македонија, секако со идентичен игроорен образец, но со извесни разлики во инструменталната придружба и во метроритмичката структура. Ова оро е неизоставен дел од денешните свадби и веселби, како и во нашиов случај, на матурските прослави, од што може да се констатира дека и во денешното модерно општество едно традиционално оро, кога станува збор за структурата на игроорниот образец, наоѓа примена и сè уште опстојува.

Заклучок

На крајот да резимираме неколку важни сегменти. Во последно време се добива впечаток дека на матурските прослави во Македонија полека се враќа практикувањето на орската традиција. Исто така важно е да се потенцира потребата за играње и за истакнување на она што е локално и автохтоно, како што е случајот со орото *Малешевка* кај делчевските матуранти, како и традицијата, која е застапена во колективната меморија на македонскиот народ, во случајот на матурантите од градот Ресен.

Овде ќе споменеме и еден интересен факт, а тоа е дека матурантите од Делчево се навистина вешти и талентирани за играње

на орото *Малешевка*, додека пак матурантите од Ресен, во најголем дел, воопшто и да не играат, туку само се движат – колку да бидат дел од орото иако станува збор за *Лесното*, оро што е прифатливо за секоја популација. Оваа драстична разлика во талентираноста на младите за изведба на народни ора, најверојатно се должи на поднебјето. Познато е дека во Малешевјата, во Пијанец, па и пошироко во источните предели на Македонија, со генерации наназад имало талентирани игроорци и игроорки. Потоа, исто така, се должи и на активното функционирање или нефункционирање на културно-уметничките друштва и на интересот на младите воопшто, да научат да играат народни ора.

Позитивно е што негувањето на орската традиција, во современ контекст, се применува, особено во денешното современо општество, каде што сè повеќе се прифаќаат туѓите, западните влијанија, кои задираат во сите сегменти од животот кај младите. Радува фактот што орската традиција, особено кај делчевските матуранти е врежана во нивната меморија и останува како културно наследство, кое би требало да се одржува и да се практикува и од идните генерации.

ЛИТЕРАТУРА

Кирилични изданија

Димоски, М. 1974. *Орската традиција во с. Ињево, Радовишко*. Скопје: Институт за фолклор.

Димоски, М. 1976. „Некои иновациони појави во современиот развој на орската традиција во Македонија“. *Македонски фолклор*, год. IX, бр. 18. Скопје: Институт за фолклор, 117–119.

Каличанин, Т. 1996. *Еден човек – многу ѝесни – еден народ*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Костов, С. 2019. „‘Тешкото’ – синоним за тешко оро од типот на ‘Лесното’“. *ПАЛИМПСЕСТ – меѓународно списание за лингвистички, книжевни и културолошки истражувања*, год. 4, бр. 7. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, 221–228.

Павловиќ, М. Ј. 1928. *Малешев и Малешевци: етнолошка истражувања*. Београд: Штампарија „Св. Сава“.

Симс, М. и М. Стивенс. 2010. *Жив фолклор. Вовед во проучувањето на луѓето и нивните традиции*. Скопје: Академски печат.

Латинични изданија

Loran, O. 2007. *Muzika drugih / novi izazovi etnomuzikologije*. Beograd: XX vek; Krug Commerce.

Сајтографија

„Матурантско ‘Малешевско оро’ во изведба на делчевските матуранти“, <https://is.gd/kKe67O> [Пристапено на 20.1.2025].

„Матуранти 2024 – СОУ „Цар Самоил“ – Ресен, Македонија“, <https://is.gd/qHAEbN> [Пристапено на 20.1.2025].

ПРИЛОЗИ

Сл. 1: Извадок од видеозаписот „Матурантско ‘Малешевско оро’ во изведба на делчевските матуранти“, на социјалната мрежа Facebook

Сл. 2: Извадок од видеозаписот „Матуранти 2024 – СОУ „Цар Самоил“ – Ресен, Македонија“, на платформата Youtube

**THE DANCE TRADITION AND YOUNG PEOPLE IN A
CONTEMPORARY CONTEXT (ANALYSIS OF SELECTED EXAMPLES
FROM GRADUATION CELEBRATIONS IN MACEDONIA)**

Stojanče Kostov

“Marko Cepenkov” Institute of folklore in Skopje

Summary

Observing the dance tradition in a contemporary context, I came up with the idea to analyze selected examples of prom celebrations in Macedonia. In the past few years, on social networks, the videos from mentioned celebrations where young people proudly play some of the famous Macedonian folk dances have been quite popular. The performance of the dance at these celebrations by high school graduates is a really interesting phenomenon that deserves proper attention and analysis. In the text, the most attention is dedicated to: the space and place for dancing in a contemporary context, the stylistic figures of the dances, the repertoire, the performance of the dance, and the dance being accompanied by instruments, as well as the social context during the performance of the dance.

Recently, one gets the impression that the practice of the dance tradition is slowly returning to graduation celebrations in Macedonia. It is also important to emphasize the need to dance and preserve what is local and indigenous. It is positive that nurturing the dance tradition in a contemporary context is being applied, especially in today’s modern society where foreign, western influences are increasingly being accepted and affecting all segments of all people’s lives. The fact that the dance tradition is engraved in the memory of the high school graduates is very positive and also it remains as a cultural heritage that should be maintained and practiced by future generations.